

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมใน อากังเขยยสูตร เพื่อศึกษาหลักการเจริญวิปัสสนา และเพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการการ เจริญวิปัสสนาในอากังเขยยสูตร โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เอกสารทางวิชาการและหนังสืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิ มรรค เป็นต้น เรียบเรียง บรรยาย ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ สรุปผลการศึกษาตามลำดับได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอากังเขยยสูตร ในครั้งนี้ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

อากังเขยยสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยความหวัง ๑๗ ประการที่พระผู้มีพระภาค แสดงแก่ ภิกษุทั้งหลาย ขณะประทับอยู่พระเชตะวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี เป็น พระพุทธดำรัสที่ตรัสความหวังและหลักการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จดังความหวังนั้น คือ

ความหวัง ๔ ข้อแรก เป็นความหวังขั้นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เป็นคำ สอนข้อปฏิบัติทางกายและวาจา เช่น พึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพและเป็นที่ยกย่องของ เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย พึงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร พึงบริโภค จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและ คิลานปัจจัยเภสัชบริขารของชนเหล่าใด ขอสักการะของชนเหล่านั้น พึงมีผลมาก มีอานิสงส์มากพึงหวังว่า ‘ญาติสาโลหิต เหล่าใดผู้ล่วงลับไปแล้ว มีจิตเลื่อมใส ระลึกถึง เราอยู่ ขอการระลึกถึงเราของญาติสาโลหิตเหล่านั้นพึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก’ ก็ให้ภิกษุภิกษุพึง ทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เหินห่างจากฌาน ประกอบด้วย วิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง

ความหวังข้อที่ ๕ ขึ้นไป เป็นคำสอนเกี่ยวกับทางจิตใจ เช่น ความไม่ยินดีในกุศลธรรม ความยินดีในกามคุณ ๕ ความขลาดกลัว ฌาน ๔ ซึ่งเป็นอภิเจตสิก เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขใน ปัจจุบัน ตามความปรารถนา บรรลุวิโมกข์ที่สงบ เป็นอรุณมานเพราะก้าวล่วงรูปาวจรฌานด้วย นามกาย เป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ เป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป (และ) เพราะทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางกลับมาสู่โลกนี้อีก ครั้งเดียว เป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานในพรหมโลก นั้น ไม่ต้องกลับมาจากโลกนี้อีก บรรลุวิธีแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่างกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นและ บุคคลอื่นคือ จิตมีราคะก็รู้ชัดว่า ‘จิตมีราคะ’ หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ชัดว่า ‘จิตปราศจากราคะ’ เป็นต้น จนถึง ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญา

อันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน หากภิกษุมีความหวังดังกล่าวนี้อีก ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นประโยชน์จึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลายจงมีศีลสมบูรณ์มีปาติโมกข์สมบูรณ์อยู่ จงสำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย

จากการศึกษาหลักการเจริญวิปัสสนาในพระพุทธศาสนา พบว่า คำว่า วิปัสสนา โดยรูปศัพท์ไวยาकरण มาจาก วิ +ทิส+ เพกฺขณ +ยุ+อา แปลง ทิส ธาตุเป็น ปสฺส แปลง ยุ เป็น อน, ลบ สระหน้า สำเร็จรูปเป็น วิปสสนา มีรูปวิเคราะห์ว่า วิวิธ อนิจจาติกํ สงขารेषุ ปสสตีติ วิปสสนา ปัญญาที่เห็นสภาวะธรรมต่าง ๆ มีอนิจจลักษณะเป็นต้นในสังขารทั้งหลาย ชื่อว่า วิปัสสนา ในการใช้คำศัพท์ภาษาบาลี ยังมีคำที่ใช้เรียกวิปัสสนาซึ่งเป็นประเภทคำที่ใช้แสดงถึงปัญญาได้อีก ๖ คำ คือ วิปสสนา, สมมาทิฏฐิ, วิมฺสา, วิจารณา, สมฺปชฌณ, เนปภก ดังในคัมภีร์อภิธานปิปปิกากฎีกา วิปสสนา จึงเป็นชื่อของปัญญา คือ การเข้าไปรู้อารมณ์ตามที่เป็นอย่างจริง อย่างแจ่มแจ้ง ไม่หลงในอารมณ์ (อารมณ์วิปัสสนา คือ รูป-นาม) โดยอาศัยสมาธิ คือ ความตั้งมั่นแห่งจิตเป็นบาทฐานก่อนเกิดตัวปัญญา

มรรค ผล และพระนิพพาน เป็นเป้าหมายสูงสุดที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้ จัดเป็นมรดกธรรมของพระพุทธองค์ เมื่อกล่าวโดยหลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพานนั้น คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดวิปัสสนาปัญญา มีหลักการปฏิบัติ ๒ แบบ คือ สมถยานิกะ และ วิปัสสนายานิกะ แบบที่ ๑ เรียกว่า สมถยานิกะ คือ การทำสมาธิให้เกิดขึ้นเสียก่อน จนมีวสี ๕ อย่างคล่องแคล่วแล้วจึงถอนจิตออกจากฌาน ทำวิปัสสนาต่อไปได้โดยยกเอาองค์ฌานที่ปรากฏชัดที่สุดมาพิจารณา โดยความเป็นพระไตรลักษณ์ แบบที่ ๒ เรียกว่า วิปัสสนายานิกะ คือ ปฏิบัติวิปัสสนาล้วน ๆ โดยไม่มีสมถะเข้ามาเจือปน โดยอาศัยขณิกสมาธิที่มีอยู่เฉพาะอารมณ์หนึ่ง ๆ เท่านั้น ขณิกสมาธิเป็นสมาธิที่เกิดชั่วขณะ เมื่อกำหนดรู้สภาวะธรรม(รูปนาม)อยู่ ย่อมปรากฏขึ้นเมื่อจิตตั้งมั่นในอารมณ์ปัจจุบันที่เป็นรูปนามอย่างต่อเนื่อง ปราศจากนิวรณ์ ในขณะที่อินทรี ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา มีกำลังสม่ำเสมอ

ในอังกะขยสูตร พบว่า มีหลักธรรมที่แสดงแนวทางการเจริญวิปัสสนาอยู่ในข้อความทั้ง ๑๗ ประการ ซึ่งสรุปได้จากพระดำรัสที่ตรัสถึงให้เป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบภายในกายตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง ได้ฌาน ๔ บรรลุวิโมกข์ที่สงบ เป็นรูปฌาน เป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี พระอรหันต์ เพราะทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ได้อิทธิพลแสดงอิทธิฤทธิ์ได้หลาย ๆ อย่าง และปรินิพพานในที่สุด จากสรุปข้อความดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบว่า พระสูตรนี้ได้แสดงแนวทางการเจริญวิปัสสนา โดยสมถยานิกะบุคคล ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต แสดงพุทธดำรัสเกี่ยวกับแนวทางการเจริญวิปัสสนาเพื่อทำความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลสทั้งหลายโดยอาศัยฌาน ตั้งแต่ปฐมฌาน จนถึง อากิญจัญญายตนฌาน ไว้ว่า “...ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่มีอยู่

ในปฐมณานั้น โดยเป็นสภาวะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นสิ่งคอยก่อความเดือดร้อน เป็นที่ทำให้ขัดข้อง เป็นดังคนฝ่ายอื่น เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา ...”

จากข้อความพระพุทธดำรัสดังกล่าว ทำให้ทราบว่า ภิกษุผู้บรรลุปฐมณแล้ว ควรเข้าปฐมณาก่อนจะเจริญวิปัสสนาเพื่อให้มานเป็นบาท เมื่อออกจากมานแล้ว จึงเจริญวิปัสสนาต่อมาดังในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ที่แสดงถึงการเจริญอานาปานะแบบสมณะ ว่า โส ฌานา วุญฺหิตฺวา อสสาสปฺสสาเส วา ปริคคฺหาติ ฌานํคานิ วา. “ภิกษุ นั้น ออกจากมานแล้ว ย่อมกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออกหรือองค์ฌาน” แม้การหยั่งเห็นก็เป็นการกำหนดรู้ชั้น ๕ ซึ่งปรากฏในปฐมณานั้น สรุปความว่า การเจริญวิปัสสนาแบบสมณยานิกะ คือพระโยคาวจรพึงกำหนดรู้อารมณ์ที่ปรากฏชัดเมื่อออกจากมานแล้ว อันได้แก่นามธรรมคือฌานจิตตูปาทในปัจจุบนขณะนั้น จากการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญวิปัสสนาในอากังเขยยสูตร พบว่า ในพระสูตรนี้ปรากฏข้อความพระพุทธดำรัสที่แสดงถึงลำดับของการปฏิบัติวิปัสสนา เริ่มตั้งแต่ให้มีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ จงสำรวมด้วยการสังวรปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ ไม่เห็นห่างจากมานประกอบ ด้วยวิปัสสนา อันเป็นหลักการปฏิบัติแนวสมณยานิกะ ซึ่งแสดงลำดับของการปฏิบัติสมถและวิปัสสนาไว้อย่างชัดเจน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำข้อมูลไปใช้

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งประเด็นศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในอากังเขยยสูตรเท่านั้น ผู้ต้องการนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการอ้างอิง ควรจะศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในสูตรอื่น ๆ เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร หรือศึกษาหลักธรรมที่เป็นผลของการปฏิบัติ คือโลกุตตรธรรม ๙ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ เพิ่มเติมด้วย

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทําวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้ศึกษาควรที่จะศึกษาในเชิงความสัมพันธ์หรือความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอื่น ๆ ในประเด็นดังต่อไปนี้

- ๑) ศึกษาและเปรียบเทียบการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอากังเขยยสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปัจจุบัน
- ๒) ศึกษาหลักการบรรลุธรรมด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาแบบสมณยานิกะ
- ๓) ศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในพระสูตรอื่น ๆ